

Кондрат-Панько Руслана Іванівна

Тема:

Живопис голови натурника. Гризайль.

Міністерство освіти і науки України

Львівська національна академія мистецтв

Косівський фаховий коледж прикладного та декоративного мистецтва

**Формування активних творчих здібностей студентів в умовах
особистісно орієнтованого навчання.**

**Методичні рекомендації до виконання завдання з живопису
голови натурника. Гризайль.
(для студентів III курсів)**

Автор:

Кондрат-Панько Р.І.

викладач циклу

фундаментальних та

професійно-орієнтованих

дисциплін

Косів 2021

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ 1. Підготовка викладача до заняття.....	6
1.1 Тематичний план.....	6
1.2 Мета, завдання та цілі дисципліни.....	7
1.3 Натурна постановка.....	9
1.4 Організація навчального процесу.....	9
Розділ 2. Живопис голови натурника. Гризайль. Характеристика мети завдання та етапів виконання.....	17
2.1 I етап. Композиційне розміщення голови натурника на аркуші паперу, знаходження основних пропорційних співвідношень.....	19
2.2 II етап. Конструктивна побудова форми голови з врахуванням характерних особливостей портрету.....	28
2.3 III етап. Моделювання об'єму форми голови натурника застосовуючи техніку «гризайль».....	35
2.4 IV етап. Узагальнення зображення та викінчення завдання.....	41
Розділ 3. Контроль навчальних досягнень студентів.....	47
Висновки.....	51
Список використаної літератури.....	53

ВСТУП

Курс живопису - один з основних в системі підготовки художників усіх спеціалізацій. Саме ця навчальна дисципліна долучає студентів до образотворчого мистецтва, вчить бачити, розуміти й любити твори мистецтва. Адже, чим людина більше торкається до мистецтва, тим більше і глибше розуміє його, тим швидше формується її художній смак.

Вивчення предмета сприяє розвитку творчих здібностей, формуванню практичних навичок у використанні живописних технік. Живопис, як навчальна дисципліна, розвиває такі якості, як спостережливість, зорову пам'ять, уяву, творчу фантазію, відчуття кольору, лінії, форми. Зв'язок живопису з проектуванням змушує володіти різними техніками і прийомами живопису для втілення творчих ідей у своїх проектах. Тому студент повинен вправно володіти технікою «гризайль» при довготривалому виконанні натурної постановки. Завдання викладача полягає у використанні такої методики викладання живопису, яка б забезпечила успішний кінцевий результат формуючи активні розумові та творчі здібності студентів в умовах особистісно орієнтованого навчання. Це і цікава з точки зору форм та характеру постановка, і майстер-клас педагога, який не лише спрямує роботу студента в потрібне русло, але і власним прикладом передає свій творчий досвід, оскільки навчання є актом діяльності, в якому розвиваються як студент так і викладач.

Загалом живописне зображення чоловічої або жіночої голови передбачає цілий комплекс завдань різного ступеня складності. Поряд з роботою над живописними постановками, студенти виконують аналогічні завдання засобами рисунка, вивчають пластичну анатомію. Завдяки послідовним і наполегливим вправам з рисунка й живопису можливо досягти позитивних результатів у зображенні складних форм. Одночасно відбувається засвоєння технології та

технічних прийомів акварельного живопису, супутніх графічних матеріалів, виховується належне розуміння професійної живописної культури і високого художнього смаку — саме на основі поглибленого вивчення натури. Зв'язок живопису з проектуванням заставляє володіти різними техніками і прийомами живопису для втілення творчих ідей у своїх проектах. Тому студент повинен вправно володіти технікою «гризайль» при довготривалому виконанні натурної постановки.

Курс живопису ставить такі завдання:

- 1) розвинути в студентів культуру зорового сприймання предметів і явищ навколишньої дійсності творів живопису;
- 2) навчити відтворювати предмет у взаємозв'язку з простором, навколишнім середовищем, освітленням і з урахуванням його кольорних особливостей;
- 3) розвинути зорову пам'ять, навчити студентів працювати по пам'яті та з уяви;
- 4) ознайомити майбутніх художників з теоретичними основами живопису, з основами кольорознавства, перспективи, теорії тіней, композиції, з технологією і технікою живопису;
- 5) розкрити естетичну суть живопису, його вплив на всестороннє формування особистості;
- 6) дати студентам необхідний мінімум знань і практичних навичок методичного характеру, на основі яких на третьому освітньо-кваліфікаційному рівні базується курс методики викладання живопису в загальноосвітній школі, школі мистецтв, художній школі, гуртках образотворчого мистецтва та в професійних навчальних закладах напряму "Мистецтво".

РОЗДІЛ 1

Підготовка викладача до заняття з вивчення живопису голови натурника. Гризайль.

1.1 Тематичний план

№ п/п	Завдання (змістові модулі)	Кількість годин(18)		
		Практич них аудитор- них занять		Самос тійної роботи (дома шнє завдан ня)
1.	Живопис голови натурника. Гризайль. 1. Композиційне розміщення голови на аркуші паперу. Знаходження основних пропорційних співвідношень. 2. Конструктивна побудова форми голови з врахуванням характерних особливостей портрету. 3. Моделювання об'єму форм голови. 4. Узагальнення форми та викінчення завдання.	2 год. 6 год. 6 год. 4 год.		1 год. 2 год. 1 год. 1 год.

Завдання «Живопис голови натурника. Гризайль.» розраховане на 18 год. практичних аудиторних занять.

Самостійна робота (домашні завдання - 4 год.) передбачає активне сприйняття, засвоєння і опрацювання теоретичних основ живописної грамоти, закріплення і розвиток вмінь та навичок користування фарбами у різних живописних техніках і матеріалах, виконання копій видатних майстрів в техніці «гризайль», виконання індивідуальних творчих завдань до теми «Живопис голови натурника. Гризайль.»

1.2 Мета, завдання та цілі навчання

Практичні завдання передбачають засвоєння теоретичних основ побудови живописних зображень на основі грамотного рисунка і вимог композиції, методичної послідовності виконання навчальних завдань, уважного й вдумливого вивчення натури і засобів живописного зображення, що сприяє утвердженню професійних навичок виконання етюдів, довготривалих робіт, різноманітних за складністю.

Навчальна мета:

- оволодіння техніками живопису «гризайль»;
- закріплення та поглиблення знань з композиції, рисунка;
- поглиблення розуміння поняття «гризайль»;
- набути вміння моделювати об'єм форми голови.

Розвиваюча мета:

- розвиток зорової пам'яті, спостережливості, цілісне бачення;
- розвиток творчого композиційного мислення.

Виховні цілі навчання:

- виховувати естетичні почуття, загальну мистецьку культуру;
- гармонійність особистості майбутнього художника;
- розвиток індивідуального мистецького бачення.

Завдання навчальної дисципліни:

Основним завданням вивчення дисципліни є оволодіння практичними навичками виявлення форми голови натурника за допомогою тону :

- вивчити закони композиційного розміщення зображення на форматі;
- вміти передавати градаціями відтінків сірого – форму, об'єм, світло, простір і т.д.;
- вивчити і застосовувати на практиці основні особливості техніки «гризайль».

Згідно з вимогам освітньо-професійної програми студенти повинні знати:

- закони композиційного розміщення зображення на форматі;
- особливості анатомічної будови голови людини;
- образотворчі закони і вміти їх втілювати у роботі.
- розвивати творче мислення та живописний почерк.

Студент повинен уміти:

- зображувати голову натурника у взаємозв'язку з простором, освітленням із урахуванням його характерних портретних особливостей;
- вміти застосовувати знання з пластичної анатомії людини;
- володіти практичними навичками живопису;
- застосовувати закони композиційного розміщення зображення на форматі;

- передавати градаціями одного кольору – форму, об'єм, світло, простір і т.д;

- застосовувати на практиці колористичні правила та закони.

1.3 Натурна постановка.

Підготовка натурної постановки починається з вибору моделі, ознайомлення з характерними індивідуальними рисами особистості. Постановки повинні бути виразними, зрозумілими, з чітко аргументованою метою кожного завдання. Освітлення має максимально виявляти і підкреслювати форму. Студенти на заняттях з живопису мають не тільки освоювати технічні навички малювання, але й розвивати почуття гармонії. Величина, характер форми, колір й тональність предметів, фактура поверхні відіграють важливу роль при підборі натурної постановки.

Щоб пов'язати живопис з проектуванням, потрібно ставити при виконанні натурної постановки завдання, яке б перегукувалося з даною дисципліною. Відчуття тональної плями на площині має безпосереднє відношення і до майбутніх проектних робіт студентів. Спочатку відбувається вивчення форм, пропорцій, тональних відношень, надалі відбувається узагальнення – форми предметів набувають вигляду лаконічної виразності; велика кількість тональних відтінків зводиться до одного – двох тонів, йде пошук композиційної інтерпретації даної постановки. З одного боку вивчаються техніки і матеріали, з другого – розвивається особисте, художньо-мистецьке бачення і розуміння натури та її відтворення в довільній авторській інтерпретації. З'являються елементи стилю.

1.4 Організація навчального процесу

Художник-педагог повинен ретельно продумати не тільки композицію постановки, але й спосіб донесення знань до студентів, структуру всього уроку. Заздалегідь мусить бути продуманий хід заняття. Визначити обсяг виконання завдання за відведений час. Звичайно не всі студенти працюють

однаково швидко та якісно. Тому є важливим впровадження особистісно-орієнтованих технологій навчання.

Особистісно орієнтоване навчання (технологія) – це таке навчання, центром якого є особистість людини, її самобутність, самоцінність, суб'єктний досвід кожного спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти.

Метою особистісно орієнтованого навчання є процес психолого-педагогічної допомоги студенту в становленні його суб'єктності, культурної ідентифікації, соціалізації, життєвому самовизначенні. Особистісно орієнтований підхід з'єднує виховання та освіту в єдиний процес становлення особистості, її розвитку, підготовки до майбутньої професійної діяльності.

Особистісно орієнтована технологія навчання має відповідати таким вимогам:

- навчальний матеріал повинен забезпечувати виявлення суб'єктивного навчального досвіду студента;
- викладання матеріалу викладачем повинно спрямовуватись не тільки на розширення обсягу знань, структурування, інтегрування, узагальнення предметного змісту, а й на постійне перетворення набутого суб'єктивного досвіду кожного студента;
- забезпечувати здійснення контролю та оцінювання не тільки результатів навчання, а й процесу самого навчання;
- забезпечувати можливість студента самостійно обирати зміст навчального матеріалу, вид та форму виконання завдань, тощо;
- виявляти й оцінювати способи навчальної роботи, якими самостійно, стійко і продуктивно послуговується студент.

Основне завдання особистісно орієнтованого навчання – це максимальний розвиток творчих навчальних здібностей студентів, виховання самостійного мислення та стійких навиків самонавчання.

В організації навчально – пізнавальної діяльності студента, кожен викладач послуговується різноманітними методами навчання: словесними, наочними, практичними, дедуктивними, репродуктивними, проблемно – пошуковими, аналітично – синтетичними.

Але найбільш особистісно орієнтовані методи, де викладач проводить навчання студентів через усі етапи творчо–навчальної та пошукової діяльності, починаючи від найпростішого - засвоєння основних понять та категорій до формування проблем, висунення гіпотез та їх спростування. Таке навчання допомагає кожному студенту розкрити свій потенціал можливостей, сприяє максимальному розвитку творчого мислення, привчає студентів вдумуватись в сутність явищ, радіти кожному, самостійно здобутому результату.

Як головні завдання особистісно орієнтованого навчання можна виділити такі:

- розвинути індивідуальні пізнавальні здібності кожного студента;
- максимально виявити, індивідуальний (суб'єктний) досвід кожного та узгодити його із змістом освіти;
- допомогти особистості пізнати себе, самовизначитися та самореалізуватися;
- сформувати в особистості культуру життєдіяльності.

Щоб успішно використовувати методи особистісно орієнтованого навчання, викладач повинен:

- постійно здійснювати диференційований підхід до кожного студента;
- раціонально поєднувати словесні, наукові і практичні методи навчання;
- формувати вміння у студентів самостійно здобувати знання та їх застосовувати;
- розробляти індивідуальні заходи заохочення до навчання у студентів;
- здійснювати постійний контроль та корекцію якості знань студентів.

Елементи особистісно орієнтованого навчання присутні в багатьох відомих методиках навчання, де вмілий педагог досить вдало і компетентно розкриває навчальні можливості кожного студенту, емоційно та яскраво залучає кожного студента до співробітництва на практичних тренінгах, навчальних дискусіях, ділових іграх, при використанні методик «мозкової атаки», при викладенні навчального матеріалу у вигляді емоційно – моральних ситуацій. Під час використання активних методик студент більшою мірою стає суб'єктом навчання, вступає в діалог з викладачем, виконує творчі, проблемні завдання.

Особливістю особистісного орієнтованого навчання є те, що студентів дозволяють самому обирати тип, вид та форму матеріалу, де навчальна робота може здійснюватись за зразком, за правилами чи системою правил, за творчим конструктивним підходом.

Для забезпечення самостійної пізнавальної роботи студентами, у викладача обов'язково повинні бути методичні рекомендації до виконання, які б слугували теоретичним та практичним обґрунтуванням дій студента.

До методичного забезпечення самостійної пізнавальної діяльності студентів входить:

Допоміжні інформаційно-навчальні матеріали:

- підручники;
- матеріали актуальності та значення теми;
- електронні та брошуровані навчально - методичні посібники;
- перелік теоретичних питань теми;
- комплект допоміжних матеріалів: малюнки, схеми, таблиці поетапного ведення живопису, зразки кращих робіт студентів попередніх років;
- комплект контролюючих матеріалів для визначення рівня якості знань студентів;

Методичні рекомендації для виконання самостійної роботи:

Однією з найважливіших умов успішного навчання живопису є самостійна робота студента, виконання домашніх завдань. За кількістю, вони не повинні перевантажувати студентів. Тому самостійно краще виконувати короткочасні етюди натюрморту на невеликому форматі, а також працювати копіюючи роботи видатних майстрів .

Особливу увагу слід приділити обговоренню виконаних домашніх робіт. Спочатку потрібно переглянути роботи кожного студента, вказавши на помилки індивідуально. А на завершення організувати загальний перегляд домашніх робіт з обговоренням, у якому беруть участь усі студенти й викладач. Таке спілкування значно покращує відносини в групі та впливає на підвищення рівня успішності студентів з живопису.

Схема особистісно-орієнтованого заняття з живопису

№	Етапи заняття	Мета етапу
----------	----------------------	-------------------

1.	Мотивація навчання	Забезпечити емоційну готовності до уроку; актуалізація суб'єктного досвіду та опорних знань. Зосередити увагу студентів на завданні та викликати інтерес до теми. Прийоми навчання: питання, коротка історія, короткочасний етюд.
2.	Оголошення теми та очікуваних навчальних результатів	Визначити разом з студентами особистіснозначущої мети та очікуваних результатів діяльності; забезпечити розуміння студентами змісту їхньої діяльності, тобто того, що вони повинні досягти за час заняття й чого від них очікує викладач.
3.	Надання необхідної інформації	Надати студентам необхідну інформацію для виконання практичного завдання. Це може бути пояснення, приклади виконаних попередньо робіт. Повторення інформації із суміжних предметів: основ композиції, рисунку, анатомії, кольорознавства.
4.	Інтерактивна вправа: -інструктування, -виконання завдання, -індивідуальна робота зі студентами, -презентація результатів виконаного завдання.	Організувати студентів на здобуття знань; залучення до продуктивної діяльності; керування поліфункціональним спілкуванням. Організувати практичну самостійну роботу студентів для виконання поставленої мети. Викладач індивідуально працює зі студентами стимулює внутрішню позитивну мотивацію навчання.
5.	Перевірка домашнього завдання (може здійснюватися	Індивідуальний аналіз, виявлення та виправлення недоліків. Фронтальний перегляд домашніх робіт із залученням

	на будь-якому етапі уроку)	студентів до обговорення.
6.	Надання домашнього завдання	Повідомлення домашнього завдання та інструктаж щодо його виконання враховуючи індивідуальні особливості та потреби кожного зі студентів .
7.	Підведення підсумків	Експозиція виконаних робіт та аналіз ступеню реалізації поставлених цілей вказуючи на помилки та методи їх усунення; усвідомлення ситуації досягнення мети, переживання ситуації успіху, закріплення позитивної мотивації стосовно діяльності-реалізація механізму "цінування". Залучення до обговорення виконаних робіт студентів.

Аналіз особистісно орієнтованого уроку

Мета уроку

- Чи були забезпечені мотиваційна готовність і позитивний настрій?
- Чи актуалізував викладач суб'єктний досвід студента?
- Наскільки конкретно були сформульована мета заняття?
- Чи обговорювалися вона з студентами?
- Чи мали студенти можливість внести свої зміни і доповнення до пропонованого переліку цілей?

Форми спілкування і роботи

- Чи був викладач толерантним у стосунках з студентами?
- Яка форма спілкування переважала: монолог, діалог, полілог?

- Які форми роботи переважали: фронтальна, індивідуальна, групова, кооперативна?
- Які із завдань переважали: репродуктивні, частково-пошукові, дослідницькі, творчі?

Способи діяльності

- Чи стимулював викладач студентів до самостійного їх вибору і форм виконання?
- Чи виявлялися найбільш особистісно значущі способи навчальної діяльності студентів?
- Чи враховувалися індивідуальні пізнавальні можливості, темп і стиль навчальної діяльності студентів?
- Чи надавалася допомога студентам, які не встигають за темпом роботи групи?
- Чи створювалася ситуація успіху на занятті?

Домашнє завдання

- Чи диференціювалися домашні завдання, можливість їх вибору?
- Чи аналізувалися домашні завдання?
- Чи обговорював викладач зі студентами підсумок заняття (що дізналися, що сподобалося, що ні, що хотілося б повторити на наступному занятті)?

РОЗДІЛ 2. Живопис голови натурника. Гризайль. Характеристика мети завдання та етапів виконання.

Кількість годин: 18 год.

План роботи за темами занять

2.2 Вступна бесіда. Гризайль в живописі та її характерні особливості. Історія виникнення даної техніки живопису в кращих світових зразках.(15 хв.)

2.3 Композиційне розміщення голови натурника на аркуші паперу, знаходження основних пропорційних співвідношень. (2 год.)

2.4 Конструктивна побудова форми голови з врахуванням характерних особливостей портрету.(6 год.)

2.5 Моделювання об'єму форми голови натурник, застосовуючи техніку «гризайль» .(6 год.)

2.6 Узагальнення зображення та викінчення завдання.(4 год.)

Мета:

Навчальна :

- ознайомитися з історією виникнення техніки «гризайль».
- вивчення та виявлення форми голови людини за допомогою градації тону на основі грамотної аналітичної побудови.
- вивчити закони композиційного розміщення зображення на форматі;
- вміти передавати градаціями відтінків сірого – форму, об'єм, світло, простір і т.д.
- вивчити і застосовувати на практиці основні особливості техніки «гризайль».
- досягти цілісності зображення.

Розвиваюча:

- розвиток аналітичного мислення при відборі основного.
- розвиток уваги та зосередженість при сприйнятті нової інформації.
- вивчення художніх інтересів, смаків, морально - естетичних ідеалів, потреб у художньо - творчій реалізації;
- збагачення емоційно-чуттєвої сфери;
- розвиток художніх і загальних здібностей.

Виховна:

- виховувати естетичні почуття, загальну мистецьку культуру;
- гармонійність особистості майбутнього художника;

- розвиток індивідуального мистецького бачення.

Тип заняття: Урок формування умінь і навичок.

Методи викладу: словесні, наочні, практичні.

Обладнання:

1. Аркуш паперу заданого формату (А3 – 0,3 листа). Для акварелі повинен бути цупким і білим, мати зернисту поверхню. Найкращим папером є ватман і на пів ватман, які мають зернисту поверхню.
2. Олівець графітний, середньої м'якості (НВ, В).
3. Гумка має бути м'якою.
4. Аркуш паперу (А4) для начерків.
5. Набір акварельних фарб («Санкт-Петербург»).
6. Набір гуашевих фарб.
7. Палітру для змішування фарб.
8. Пензлі: середній (№12-18) і тонкий (№8-10) круглі.
9. Невеликий аркуш паперу для проби розведеної фарби та її поєднань;
10. Чисту ганчірку (або серветки мокрі, сухі) для вибирання вологи з пензлів.

Міжпредметні зв'язки: історія мистецтва, основи пластичної анатомії, кольорознавство, основи рисунку.

Рекомендована література:

1. Аксенов К.Н. Живопис. М., 1987.
2. Барщ А. Живопис в средней художественной школе. М. 1957.
3. Білецький П.О. Мова образотворчих мистецтв.- К., 1973.
4. Волков Н.Н. Восприятие предмета и живописи. М., 1950.
5. Дейнека А. Учитесь рисовать. М., 1960.
6. Живопись [Бесчастнов Н.П. и 37 зд.] – М.: Гуманитар. 37 зд. Центр ВЛАДОС, 2007. – 223 с., 32 с. ил. ISBN 5-17-024386-3

7. Кириченко М.А. Кириченко І.М. Основи образотворчої грамоти. - К., «Вища школа», 2002. ISBN 975-5-9794-0158-4

8. Кириченко М.А. Учїться малювати. – К.,1987.

2.1 Етап І.

Тема: Вивчення натури. Композиційне розміщення форми голови на аркуші паперу, знаходження основних пропорційних співвідношень.

Мета:

Навчальна: вивчення основ зображення композиційно-цілісного рішення об'єкту на основі емоційно чуттєвого сприйняття об'ємно-просторової форми; вивчити натуру шляхом знаходження основних пропорційних співвідношень.

Розвиваюча: розвивати практичні навички та вміння; цілісність бачення і зорову пам'ять, спостережливість, пізнавальні та творчі здібності.

Виховна: виховувати самостійність, організованість, працелюбність, допитливість, акуратність у роботі.

Тип заняття: Урок формування умінь і навичок.

Методи викладу: словесні (пояснення), наочні (спостереження, демонстрування), практичні (виконання графічного малюнку).

Методи стимулювання навчальної діяльності: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо)

Методи контролю:

- Методи усного контролю: індивідуальне опитування, фронтальне опитування.
- Методи практичного контролю: виявлення вмінь і навичок студентів, набутих під час практичної діяльності.
- Методи самоконтролю: уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Обладнання:

1. Аркуш паперу заданого формату (А3 – 0,3 листа). Для акварелі повинен бути цупким і білим, мати зернисту поверхню. Найкращим папером є ватман і на пів ватман, які мають зернисту поверхню.
2. Олівець графітний, середньої м'якості (НВ, В).
3. Гумка має бути м'якою.
4. Аркуш паперу (А4) для начерків.

Хід заняття.**1. Організаційний момент.**

Перевірка наявності студентів і готовність робочих місць до уроку. Робоче місце повинно бути організоване наступним чином. Мольберт повинен стояти в такому положенні, щоб світло падало зліва на аркуш паперу і добре було видно учбову постановку.

2. Актуалізація опорних знань.

1. Для чого виконується короточасний ескіз композиції голови натурника?
2. Де знаходиться композиційний центр зображення?
3. Які основні пропорції голови людини?
4. Які основні пластично-анатомічні вузли та точки формують голову натурника?

3. Визначення теми, мети і завдання. Стимулювання. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності.

Тема завдання: Живопис голови натурника. Гризайль.

Мета завдання: вивчення та оволодіння властивостями роботи з технікою «гризайль», моделювання об'єму форми голови натурника засобами живопису, вдосконалення технічних навиків.

Живопис є фундаментальною дисципліною в навчальному процесі, яка базується на тісному взаємозв'язку з рисунком. Основою живописної грамотності в усі часи було зображення реальної дійсності. Тому навчальний процес повинен будуватися на відтворенні цієї дійсності від простих натурних постановок (натюрморт) до складних (оголена фігура). Набуття майстерності в живописі ґрунтується на уважному та глибокому вивченні й зображенні натури, її побудови, пропорцій, кольору, форм окремих частин та їх взаємозв'язку. Малювання з натури розвиває зорове сприйняття, допомагає засвоїти закони реалістичного зображення та оволодіти різними техніками. Для володіння тональним рисунком та живописом корисним є малювання в техніці «гризайль».

Оскільки гризайль – це різновид живопису, заснована на передачі тону за допомогою тіні, світла і кольору, її рекомендують досконально вивчити художникам-початківцям. Як кажуть досвідчені живописці, визначати палітру предметів нескладно. А ось чітко бачити, наскільки один об'єкт світліший або темніший іншого – це справжнє мистецтво. Крім того, використання цієї дивовижної техніки дає можливість побудувати правильний тональний масштаб. Причому робиться це при використанні особливою тональної шкали, що складається приблизно з 5 7 або 9 півтонів. Все це можна освоїти, навчившись малювати технікою «гризайль». І тільки лише після вивчення даної техніки варто переходити до роботи з багатобарвним живописом. На основі п'яти основних елементів живопису: об'ємної форми предметів, матеріальності, світла й простору, з яких складаються зорові враження

художника, студент має змогу створювати живописний образ на полотні або графічному аркуші.

4.Вивчення нового матеріалу.

Гризайль - це різновид живопису, яка традиційно виконується з використанням одного кольору з його тоновими варіаціями. Спочатку дана техніка була задумана як інструмент, що дозволяє детально відображати рельєфні фігури. Пізніше її стали використовувати в якості візуального зображення сучасного декору в інтер'єрі. Особливо вона незамінна була для проектувальників, так як допомагала зробити передбачувані макети об'ємними і реалістичними. Ще пізніше техніка гризайль почала застосовуватися при оформленні приміщень. Наприклад, картини із зображенням різних предметів декору, створені при використанні даного стилю, стали невід'ємною частиною будь-якого інтер'єру. На що схожа техніка? Використовуючи дану техніку, художники намагалися максимально точно перенести на папір об'ємні зображення. Тому картини виходили досить реалістичними. За словами експертів, всі деталі настільки чітко передавалися, що їх майже нереально було відрізнити від справжніх скульптур і рельєфних фігур. Якщо порівнювати такі картини з сучасними віяннями в живопису, то вони явно мають багато спільного з малюнками в стилі 3D. Де раніше використовувалася? Через деякий час техніка гризайль стала використовуватися в так званій станкового живопису. Але і тут цей вид мистецтва змушений був виконувати лише другорядну роль. У більшості випадків він застосовувався як допоміжний інструмент. Наприклад, з його допомогою створювалися різні ескізи, макети і навіть робилося масштабування будівель і споруд. І тільки через багато років було вирішено відокремити гризайль від станкового живопису, перенести його в окрему групу образотворчого мистецтва.

Під час славної епохи бароко, гризайль (техніка малювання) відігравала важливу роль при створенні різних архітектурних барельєфів. Наприклад, деякі елементи цієї незвичайної техніки потрапили на стелі і стіни Ермітажу. Є вони і на стіні Йорданської сходи. Актуальні елементи техніки гризайль застосовувалися при виготовленні людських статуй під склепіннями, під час створення ефекту різьблених стіни і атріуму.

Одним з яскравих прикладів картин, створених в цій техніці, є полотно «Проповідь Іоанна Хрестителя», колись написане Рембрандтом. Нині воно знаходиться в Берлінському державному музеї. Використовував гризайль в живопису відомий іспанський художник і скульптор Пабло Пікассо. Приміром, саме цю техніку він застосував у своїй «Герніке». Нагадаємо, що ця картина була створена автором на персональне замовлення представників влади Іспанської Республіки. Вперше вона була представлена на Паризькій Всесвітній виставці. Полотно виконане в чорно-білій гамі з використанням елементів кубізму. На ній зображено одне з найсумніших подій, що відбулися в період громадянської війни в Іспанії, - бомбардування міста.

Відомі колірні варіації Як правило, гризайль - це всього один або два кольори, найчастіше біло-коричневий або чорно-білий відтінок. Ще раніше, як варіант палітри даного виду мистецтва, використовувалася так звана сепія. Вона представляла собою особливу барвник, яке можна було отримати, застосовуючи чорнильний мішок морської каракатиці. Сепія цікавила митців переважно до 18-го століття. Згодом в палітрі стали переважати червонуваті тони. Сучасні ж майстри використовують будь-який колір і відтінок, здатні передати початкову авторську ідею художника. Наприклад, це може бути робота з використанням бузкового, сірого або коричневого кольору. Крім цього, під час застосування техніки гризайль дозволяється користуватися спеціальними художніми білилами. Чому так важливо освоїти цю техніку?

Оскільки гризайль - це живопис, заснована на передачі тону за допомогою тіні, світла і кольору, її рекомендують досконально вивчити початківцям художникам. Як кажуть досвідчені художники, визначати палітру предметів нескладно. А ось чітко бачити, наскільки один об'єкт світліше або темніше іншого - це справжнє мистецтво. Крім того, використання даної дивовижною техніки дає можливість вибудувати правильний тональний масштаб. Причому робиться це при використанні особливої тональної шкали, що складається приблизно з 5, 7 або 9 півтонів. Все це можна освоїти, навчившись малювати в стилі гризайль. І тільки лише після вивчення даної техніки варто переходити до роботи над багатобарвним живописом.

Техніку «гризайль» умовно можна розділити на два різновиди: художню та навчальну. Зокрема, перша дозволяє створювати неймовірні об'ємні картини за допомогою різнокольорових фарб. А ось другий варіант виконується або жирним олівцем, або вуглиною. Навчальна техніка використовується при створенні базових ескізів, на які згодом наносяться різні колірні відтінки. Вважається, що за допомогою гризайлі можна розбивати умовну форму (на папері) відразу на кілька видів поверхонь. Це може бути бічне, верхнє, підрізати і фронтальне зображення. При цьому деякі майстри під час навчальних занять художників-початківців вважають за краще робити гризайль аквареллю (одноколірної). Інші ж, крім неї, намагаються використовувати акрил, олія або темперу. Також рекомендується застосовувати чорнило, рідкий розчин туші або сепію. Ідеальним варіантом у даному випадку буде і використання трьох тонів фарб, які відбираються за своєю колірною інтенсивністю або насиченістю. Причому перший з них, як правило, використовують при умовній позначці тіней, що виходять від предметів, наступний - з метою висвітлення півтонів, а останній - для відображення яскравих відблисків і світлих областей зображуваних об'єктів. З чого починається навчання?

Малювання в техніці «гризайль» виконується за наступною схемою: Робиться начерк олівцем. Наноситься легкий шар фарби - буквально кілька штрихів, виключаючи світлі місця об'єктів. Робота сохне. У міру висихання студент повинен знайти на малюнку тіні. Він зафарбовує їх на тон темніше. Після висихання позначаються місця з півтонами. У заключній стадії світлим тоном виділяються самі освітлені місця і відблиски. Вважається, що після кількох таких занять у студентів розробляється почуття послідовності в роботі. Гризайль вважається першим ступенем на найбільшій сході сучасного живопису.

5. Повідомлення теми, мети, завдань заняття

Тема заняття: Вивчення натури. Композиційне розміщення форми голови на аркуші паперу, знаходження основних пропорційних співвідношень.

Мета заняття: Ознайомлення з історією виникнення техніки «гризайль». Закріплення та застосування на практиці знань компонування зображення форми голови на заданому форматі; відтворення загальної форми та її пропорцій.

6. Пояснення послідовності виконання завдання. Загальне композиційне вирішення графічного аркуша.

Починати роботу над постановкою потрібно з виваженого обрання точки споглядання — модель слід роздивитись з усіх сторін, на різній відстані, оскільки зорові враження впливають на композиційне вирішення. Положення голови в фас або три чверті при належному відповідному освітленні з точки зору виразності є найбільш прийнятними. Варто визначити поворот голови стосовно торса. Розмір голови на аркуші має бути меншим за натуральну

величину. Загальна маса голови не повинна займати більше ніж дві треті до обраного формату аркуша паперу, а також для врівноваження композиції перед лицевою стороною голови має бути більше простору.

Перевіливши за натурою правильність пропорцій, малюють їх загальну форму. Уточнивши загальну форму, можна промальовувати деталі, не випускаючи з уваги характер натури.

Потім намічають за натурою межу освітленої і тіньової частин предметів, полиск та тіні.

Враховуючи особливості акварельного живопису, рисунок потрібно робити легкими лініями. Основне в рисунку – правильність пропорцій та пропорційних відношень, прорисовка деталей, легкі намітки світла та тіні, рефлекси. Рисунок повинен бути правильним і досконалим, це виробляє дисципліну і послідовність ведення живопису. При цьому варто продемонструвати таблицю послідовного ведення живопису і показати, яким повинен бути рисунок під живопис.

7. Практичне застосування знань, формування умінь та навиків.

- 1) Вивчити натуру: її форму, характерні особливості й освітлення.
- 2) Визначити найбільш вигідний ракурс для зображення на даному форматі.
- 3) Визначити правильне композиційне вирішення на форматі, слід зробити етюд, в якому визначити основні пропорційні співвідношення, тонове вирішення їх.
- 4) Виконати етюд на форматі А-5, при цьому важливо зберегти пропорції всієї маси голови й кожної деталі зокрема.
- 5) Пошук характерних особливостей форм натури.

Поставлене перед студентом завдання вимагає уважного, осмисленого підходу. Загалом робота над кожною натурною постановкою починається з виконання короткочасного етюду. Саме етюд невеликого розміру надає можливість визначитись з основними аспектами майбутньої роботи. Такий етюд слід розглядати як перший етап практичного виконання завдання. Якраз в етюді слід визначитись із композиційним вирішенням, тональними співвідношеннями, освітленням з урахуванням повітряного середовища і таким чином спрогнозувати кінцевий результат основної роботи у визначеному форматі. Як засвідчує навчальна практика, розміри аркуша для виконання етюду не повинні перевищувати третини від листа. Загалом здійснювані упродовж років навчальні завдання привчають до системної праці, оволодіння необхідними знаннями, дисциплінують та готують до подальшої вдумливої роботи. Виконавши етюд, можна починати академічне завдання.

8. Підсумок заняття. Перегляд, аналіз студентських робіт.

Після завершення практичної роботи студентами цього етапу потрібно провести фронтальний перегляд студентських робіт з детальним аналізом допущених помилок та вказати методи їх виправлення. Правильне композиційне розміщення зображення на форматі та віднайдений пропорційних співвідношень великих мас є важливою складовою в роботі над завданням. Помилки допущені в ній значно погіршують якість готової роботи.

9. Домашнє завдання: намалювати етюд автопортрету в техніці «гризайль» (1шт, формат А4).

10. Рекомендована література:

- Н. Ли Основы учебного академического рисунка: учебник. – М.: Эксмо, 2004. – 480с., ил.
- Секачева А. В., Чуйкина А. М., Пименова Л. Г. Рисунок и живопись. Учебник для техникумов. 91-95

2.2 II етап. Вирішення індивідуальної характеристики голови та її деталей на основі конструктивного рисунку (6 год.)

Мета:

Навчальна: правильно бачити об'ємну форму голови людини та вміти її логічно та послідовно зображати на площині паперу; чітко розуміти основи перспективи та пропорції; використовувати засоби побудови та передачі об'ємної форми на площині; застосовувати принципи перспективного зображення моделі та її компонентів.

Розвиваюча: розвивати практичні навички та вміння; цілісність бачення і зорову пам'ять, спостережливість, пізнавальні та творчі здібності; передбачення кінцевого результату та наполегливості при досягненні мети.

Виховна: виховувати самостійність, організованість, працелюбність, допитливість, акуратність у роботі.

Тип заняття: Урок формування умінь і навичок.

Методи викладу: словесні (пояснення), наочні (спостереження, демонстрування), практичні (виконання графічного малюнку).

Методи стимулювання навчальної діяльності: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

Методи контролю:

- Методи усного контролю: індивідуальне опитування, фронтальне опитування.
- Методи практичного контролю: виявлення вмінь і навичок студентів, набутих під час практичної діяльності.
- Методи самоконтролю: уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Обладнання:

1. Аркуш паперу заданого формату (А3 – 0,3 листа). Для акварелі повинен бути цупким і білим, мати зернисту поверхню. Найкращим папером є ватман і на пів ватман, які мають зернисту поверхню.
2. Олівець графітний, середньої м'якості (НВ, В).
3. Гумка має бути м'якою.

Міжпредметні зв'язки: історія мистецтва, основи пластичної анатомії, основи рисунку та перспективи.

Хід заняття.

1. Організаційний момент.

Перевірка наявності студентів і готовність робочих місць до уроку. Робоче місце повинно бути організоване наступним чином. Мольберт повинен стояти в такому положенні, щоб світло падало зліва на аркуш паперу і добре було видно учбову постановку.

2. Перевірка домашнього завдання.

1. Перевірка етюдів автопортрету.
2. Теоретичні знання з композиції, пластичної анатомії, перспективи.

3. Актуалізація опорних знань.

1. Яка послідовність зображення форми голови людини ?
2. Які є опорні конструктивні вузли ?
4. Які основні пропорції голови людини?

5. Які основні пластично-анатомічні вузли та точки формують голову натурника?

4. Визначення теми, мети і завдання. Стимулювання. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності.

Тема заняття: вирішення індивідуальної характеристики голови та її деталей на основі конструктивного рисунку.

Мета заняття: навчитися застосовувати здобуті знання, вміння та навички у вирішенні завдання; правильно бачити об'ємну форму предмета та вміти її логічно та послідовно зображати на площині паперу чи полотна; чітко розуміти основи перспективи та пропорції; передбачати кінцевий результат та наполегливо досягати мети; використовувати засоби побудови та передачі об'ємної форми на площині; застосовувати принципи перспективного зображення моделі та її компонентів.

Відображення об'ємної форми, зокрема голови людини на площині — складне завдання, при виконанні якого слід враховувати багато чинників, що моделюють форму. Для цього необхідні знання пластичної анатомії, лінійної та повітряної перспективи і т. ін. Одночасно з малюванням зовнішньої пластичної форми голови студентам необхідні цілеспрямовані знання з пластичної анатомії спираючись, на які можна вірно і швидко вирішити складні завдання художньої

композиції: структури, ритміки руху, масштабності, пропорцій, світлотіні, контрасту і нюансу, а також перспективних скорочень форми.

В образотворчому мистецтві ж, зазвичай, вивчається пластична анатомія людини, що встановлює закономірний зв'язок між зовнішніми візуальними формами з їх внутрішньою будовою. Вивчення пластичної анатомії дає студенту теоретичні та практичні знання, збагачує розум, загострює бачення форми.

5. Вивчення нового матеріалу.

Вирішення індивідуальної характеристики голови та її деталей на основі конструктивного рисунку. Процес малювання голови, особливо її лицьової частини повинен спиратися на знання пропорцій.

Класичний канон голови. Розмір голови (від підборіддя до тімені) укладається лінії грудних сосків. Висота шиї (від підборіддя до яремної виїмки) при прямому положенні голови дорівнює половині висоти обличчя (від лінії волосся до підборіддя). У тильній частині — від місця приєднання капюшонних м'язів до потиличної частини (до 7-го шийного хребця), шия приблизно тієї ж висоти, що й з лицьової сторони. У нижній своїй частині шия закінчується яремною виїмкою. Від центра яремної виїмки до закінчення плеча (до акроміального відростка) укладається розмір голови по висоті, таким чином, розмах плечей дорівнює двом розмірам голови. Отже, відстань від підборіддя до грудних сосків по вертикалі дорівнює висоті голови. Далі — від сосків до пуповини вміщається розмір голови й ще нижче - від пуповини до лобка ще один розмір голови. Це вже півфігура.

Шукаючи пропорційні співвідношення голови, людини першими треба помічати, відповідно до моделі, найвищі точки, тому що вони будуть опорними точками для пошуку характерних особливостей даної моделі. Вимірявши

найвищі зовнішні точки голови у фасі й відклавши цю відстань від підборіддя вгору по вертикалі, можна довідатися в скільки разів ширина голови укладається у висоту. Тим самим знайдемо правильне відношення ширини голови до її висоти, а також місце розташування надбрівних дуг.

Наведений порядок роботи допоможе запобігти марному переміщенню основних конструктивних вузлів з місця на місце, при нескінченній переробці пропорцій голови, які неминуче з'являються у результаті роботи «на око». Насправді безсистемне малювання призводить тільки до витрат нервів і часу. Такі етапи можна виконати простим розрахунком для виявлення характеристики портрета. Звіряючи пропорції моделі, насамперед, визначаємо розмір від підборіддя до носа, далі— від основи носа до надбрівних дуг, потім відзначаємо лінію волосся і від цієї лінії відстань до тімені. За модуль, тобто одиницю виміру, зручніше за все взяти довжину носа. Цим модулем можна проміряти, наскільки менша, або більша відстань від точки з'єднання носа з губою до закінчення підборіддя, від брів до лінії волосся і від цієї точки до тімені. Розміром носа можна визначити довжину орбіти ока, знаючи, наскільки вона довша або коротша за ніс від зовнішнього закінчення орбіти вимірюємо цим же модулем відстань до вуха, а потім - від вуха до зовнішнього закінчення потиличної кістки. Потрібно визначити відносно розміру носа і довжину лінії розрізу рота. Таким чином, прийнявши за одиницю виміру довжину носа, ми легко розпізнаємо індивідуальну пропорційність частин особи, що значно полегшує шлях до подальшого уточнення розташування всіх шести опорних допоміжних точок.

Намітивши основні розміри частин голови, ми приступаємо до формування її головних конструктивних вузлів, методом розмітки допоміжних анатомічних точок.

Поступово переходимо до моделювання частин обличчя враховуючи їх особисті характеристики. Не слід забувати час від часу відходити від роботи , щоб побачити зображення в цілому, аналізуючи помилки.

Обов'язковою складовою роботи над зображенням голови людини або створенням портрета, спрямованою на належне оволодіння засобами живопису, є попередня праця над копіями відомих майстрів . Такі вправи відчутно поліпшують творчий потенціал студентів, позитивно позначаються на підвищенні професійної майстерності. Поєднання у навчальному процесі копіювання і практичного виконання завдання сприяє розвитку у студентів належного розуміння технології й сутності творчих методів роботи, а не лише здійсненню механічного використання певних технічних прийомів.

6. Практичне застосування знань, формування умінь та навиків. Самостійна робота студентів.

7. Проведення аналізу студентських робіт. Після даного етапу роботи студентів слід проаналізувати, відзначити кращі і вказати на помилки, допущені в інших роботах.

8. Домашнє завдання: виконати етюд – копію видатного майстра виконану в техніці «гризайль» (1 шт., Ф А4).

9. Рекомендована література:

- Аксенов К.Н. Живопис. М.,1987.
- Барщ А. Живопис в средней художественной школе. М.1957.
- Білецький П.О. Мова образотворчих мистецтв.- К.,1973.
- Волков Н.Н. Восприятие предмета и живописи. М.,1950.

Етап II.

2.3 III етап. Моделювання об'єму форми голови натурника, застосовуючи техніку «гризайль» (6 год.)

Мета:

Навчальна: вивчення методів та засобів моделювання об'єму форми голови людини, виявлення портретних характеристик, застосовуючи техніку «гризайль»; засвоєння основ роботи технікою «гризайль».

Розвиваюча: розвивати практичні навички та вміння; цілісність бачення і зорову пам'ять, спостережливість, пізнавальні та творчі здібності; передбачення кінцевого результату та наполегливості при досягненні мети.

Виховна: виховувати самостійність, організованість, працелюбність, допитливість, акуратність у роботі.

Тип заняття: Урок закріплення та формування умінь і навичок.

Методи викладу: словесні (пояснення), наочні (спостереження, демонстрування), практичні (виконання графічного малюнку).

Методи стимулювання навчальної діяльності: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

Методи контролю:

- Методи усного контролю: індивідуальне опитування, фронтальне опитування.
- Методи практичного контролю: виявлення вмінь і навичок студентів, набутих під час практичної діяльності.
- Методи самоконтролю: уміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Обладнання:

1. Аркуш паперу заданого формату (А3 – 0,3 листа). Для акварелі повинен бути цупким і білим, мати зернисту поверхню. Найкращим папером є ватман і на пів ватман, які мають зернисту поверхню.
2. Олівець графітний, середньої м'якості (НВ, В).
3. Гумка має бути м'якою. Набір акварельних фарб («Санкт-Петербург»).
4. Набір гуашевих фарб.
5. Палітру для змішування фарб.
6. Пензлі: середній (№12-18) і тонкий (№8-10) круглі.
7. Невеликий аркуш паперу для проби розведеної фарби та її поєднань;
8. Чисту ганчірку (або серветки мокрі, сухі) для вибирання вологи з пензлів.

Міжпредметні зв'язки: історія мистецтва, основи пластичної анатомії, основи рисунку та перспективи, основи кольорознавства.

Хід заняття.**1. Організаційний момент.**

Перевірка наявності студентів і готовність робочих місць до уроку. Робоче місце повинно бути організоване наступним чином. Мольберт повинен стояти в такому положенні, щоб світло падало зліва на аркуш паперу і добре було видно учбову постановку.

2. Перевірка домашнього завдання: перевірка етюда – копії видатного майстра виконану в техніці «гризайль» (1 шт., Ф А4).

3. Актуалізація опорних знань.

1. Як передати об'єм форми голови засобами живопису?
2. Як передати плановість зображення?
3. Який вплив на зображення голови має тло?

4. Як досягти цілісності зображення?
5. Які особливості методів узагальнення та деталізації?
6. Яка послідовність зображення форми голови людини ?
7. Особливості роботи з технікою «гризайль».
8. Історія виникнення даної техніки.

3. Визначення теми, мети і завдання. Стимулювання. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності.

Тема заняття: моделювання об'єму форми голови натурника, застосовуючи техніку «гризайль».

Мета заняття:: вивчення методів та засобів моделювання об'єму форми голови людини, виявлення портретних характеристик, застосовуючи техніку «гризайль»; закріплення та поглиблення знань та умінь.

Відомо, що портрет є одним із найбільш непростих жанрів мистецтва. Створення його потребує належного знання побудови голови людини, її анатомії, та, звичайно ж, передачі подібності, схожості. Інакше вийде зображення людини загальною, а не конкретної особи. Під час роботи з натурою студентів треба привчати до цілісного бачення, пам'ятати про принципи моделювання форми світлотінню, вірного розподілу напруження форми, тонових акцентів, що сприяє успішному пластичному вирішенню навчального завдання.

Видатний російський художник-педагог П. П. Чистяков радив: «Коли малюєте, слід дивитись не на кінчик олівця, не на частину лінії, котру в даний момент виводите, а пам'ятайте, що “коли малюєш око, дивись і на вухо», тобто цільно сприймай натуру».

4. Закріплення та повторення раніше вивченого матеріалу.

Прописку бажано починати з темніших місць, поступово визначаючись з великими тональними співвідношеннями. Прописувати великі форми слід широко, не зупиняючись на деталях. Моделюючи об'єм форми обов'язково потрібно визначити її головні пластичні особливості: силует, кількість світлого, темного, акценти. Всі нюанси потрібно привчатись продумувати заздалегідь, відбирати і загострювати ті деталі й елементи постановки, які найбільш виразні та працюють на створення необхідного образу.

Для цього треба легкою світлотінню відділити всю лицьову поверхню від бокової. При допомозі тієї ж світлотіні, не забуваючи про необхідність узагальнення, треба намітити більш дрібні форми.

У тривалій постановці ставиться завдання знаходження основних світлотіньових відносин між освітленою і тіньовими частинами форми; між головою, шиєю, з верхньою частиною тулуба. Далі - ліплення світло форми, розробка тональних відносин, моделювання форми з виявленням єдності всієї постановки. Світлотінь - це градація світлого і темного, співвідношення світла і тіні на формі. Світлотінь є одним із засобів композиційної побудови і виразу задуму твору. Завдяки світлотіні сприймаються зорово і передаються в творі пластичні особливості натури. У натурі характер світлотіні залежить від особливості форми і матеріалу предмету. У витворах мистецтва світлотінь підкоряється загальному тональному рішенню. Градація світлотіні: світло, тінь, півтінь, рефлекс, відблиск. Сила світло-тіні на живій натурі буде залежати не тільки від розміщення джерела освітлення, але від сили світла. При проробці деталей може з'явитися роздрібність зображення, основний характер голови ніби розчиняється в великій кількості непотрібних деталей, і тому працюючи над деталями, не слід закінчувати їх окремо, не можна мати на роботі і закінчені і тільки намічені частини. Не слід чорнити тіні, а також зближувати

тональні відтінки дрібних деталей, добиваючись при цьому більшої цілісності і узагальнення.

5. Практичне застосування знань, формування умінь та навиків. Самостійна робота студентів.

6. Проведення аналізу студентських робіт. Після даного етапу роботи студентів слід проаналізувати, відзначити кращі і вказати на помилки, допущені в інших роботах.

7. Домашнє завдання: виконати етюд – копію видатного майстра виконану в техніці «гризайль» на світлому тлі (1 шт., Ф А4).

8. Рекомендована література:

- Аксенов К.Н. Живопис. М.,1987.
- Барщ А. Живопис в средней художественной школе. М.1957.
- Білецький П.О. Мова образотворчих мистецтв.- К.,1973.
- Волков Н.Н. Восприятие предмета и живописи. М.,1950.

Етап III.

2.4 IV етап. Узагальнення, досягнення цілісності зображення. Завершення завдання. (4 год.)

Мета:

Навчальна: вивчення методів узагальнення та деталізації форм, досягнення цілісності зображення; закріплення та поглиблення знань та умінь зображення форми голови натурника при узагальненні форми.

Розвиваюча: розвивати практичні навички та вміння узагальнення та деталізації форм; цілісність бачення і зорову пам'ять, спостережливість, пізнавальні та творчі здібності; передбачення кінцевого результату та наполегливості при досягненні мети.

Виховна: виховувати самостійність, організованість, працелюбність, допитливість, акуратність у роботі.

Тип заняття: Урок закріплення та формування умінь і навичок.

Методи викладу: словесні (пояснення), наочні (спостереження, демонстрування), практичні (виконання графічного малюнку).

Методи стимулювання навчальної діяльності: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

Методи контролю:

- Методи усного контролю: індивідуальне опитування, фронтальне опитування.
- Методи практичного контролю: виявлення вмінь і навичок студентів, набутих під час практичної діяльності.
- Методи самоконтролю: вміння самостійно оцінювати свої знання, самоаналіз.

Обладнання:

1. Аркуш паперу заданого формату (А3 – 0,3 листа). Для акварелі повинен бути цупким і білим, мати зернисту поверхню. Найкращим папером є ватман і на пів ватман, які мають зернисту поверхню.
2. Олівець графітний, середньої м'якості (НВ, В).
3. Гумка має бути м'якою. Набір акварельних фарб («Санкт-Петербург»).
4. Набір гуашевих фарб.
5. Палітру для змішування фарб.
6. Пензлі: середній (№12-18) і тонкий (№8-10) круглі.
7. Невеликий аркуш паперу для проби розведеної фарби та її поєднань;
8. Чисту ганчірку (або серветки мокрі, сухі) для вибирання вологи з пензлів.

Міжпредметні зв'язки: історія мистецтва, основи повітряної перспективи, основи кольорознавства.

Хід заняття.

1. Організаційний момент.

Перевірка наявності студентів і готовності робочих місць до уроку. Робоче місце повинно бути організоване наступним чином. Мольберт повинен стояти в такому положенні, щоб світло падало зліва на аркуш паперу і добре було видно учбову постановку.

2. Перевірка домашнього завдання: перевірка етюда – копії видатного майстра виконану в техніці «гризайль» на світлому тлі (1 шт., Ф А4).

3. Актуалізація опорних знань (фронтальна бесіда).

1. Як передати об'єм форми голови засобами живопису?

2. Як передати плановість зображення?
3. Який вплив на зображення голови має тло?
4. Як досягти цілісності зображення?
5. Які особливості методів узагальнення та деталізації

4. Визначення теми, мети і завдання. Стимулювання. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності.

Тема заняття: Узагальнення, досягнення цілісності зображення.
Завершення завдання.

Мета заняття: Вивчення методів узагальнення форм, досягнення цілісності зображення.

Образотворче мистецтво іноді називають просторовим. Оскільки воно відтворює видимі форми в реальному або умовному просторі. На відміну від музики і театру, в яких дія розвивається в часі, у витворах образотворчого мистецтва у кожному конкретному випадку можливе зображення лише одного певного моменту. При достатній майстерності художникові вдається дати уявлення про те, що було раніше і що відбудеться пізніше. У кожному з них є властиві тільки йому одному художні засоби.

4. Закріплення та повторення раніше вивченого матеріалу.

Цілісність - це необхідне, найважливіша якість витвору мистецтва, сприяюча його більшій художній і образній виразності. Цілісність зображення полягає у відповідності різних його частин один до одного, в підпорядкуванні приватного загальному, другорядного головному, деталей - цілому, а також в єдності прийомів виконання.

Цілісність зображення - це результат роботи з натури методом відносин (порівнянь) при цілісному баченні натури, внаслідок чого художник позбавляється від таких недоліків живопису, як дріб і строкатість.

Коли постає необхідність узагальнення головної пластичної форми. Працюючи над передачею загальної форми, переходити до моделювання деталей слід поступово. Відтак увесь процес роботи над постановкою має відбуватись за принципом — від загального до часткового, і то єдино вірний шлях. Наразі значне місце у створенні портрета належить об'ємній деталі. Форму кожної з них утворюють площини, які перебувають під різним кутом щодо джерела світла, і це постійно слід мати на увазі.

Дуже важливим і принциповим у створенні портрета є зображення очей. Кажуть, що очі — дзеркало душі людини, отож потрібно намагатись максимально точно передати їхню конструкцію, форму, емоційний стан. При цьому необхідно постійно пам'ятати про зв'язок їх з іншими деталями портрета. Доволі важливим завданням педагога є своєчасна підказка студентові стосовно вірного закінчення твору. Суть підказки полягає, головним чином, у зорієнтуванні його на правильну розстановку основних акцентів у творі та підпорядкуванні другорядних деталей основному зображенню на завершальній стадії роботи.

Важливо навчитися найбільш точно передати реальний, об'ємний зовнішній вигляд людини (голови) з передачею світло-тіні правильним просторовим вирішенням.

5. Практичне застосування знань, формування умінь та навиків. Самостійна робота студентів.

6. Проведення аналізу студентських робіт. Після даного етапу роботи студентів слід проаналізувати, відзначити кращі і вказати на помилки, допущені в інших роботах.

7. Домашнє завдання: виконати етюд – копію портрету, видатного майстра на світлому тлі (1 шт., Ф А4), (поліхромний).

8. Рекомендована література:

- Аксенов К.Н. Живопис. М.,1987.
- Барщ А. Живопис в средней художественной школе. М.1957.
- Білецький П.О. Мова образотворчих мистецтв.- К.,1973.
- Волков Н.Н. Восприятие предмета и живописи. М.,1950.

Етап IV

РОЗДІЛ 3

Контроль навчальних досягнень студентів

Поточний контроль успішності здійснюється на заняттях методом фронтального опитування та оцінювання за 12-бальною шкалою після виконання кожного завдання викладачами циклової комісії фундаментальних та професійно-орієнтованих дисциплін. Важливо залучення студентів до контролю за ходом навчальної діяльності (парні, групові форми взаємоконтролю, самоконтроль). Участь студентів у виправленні зроблених помилок, неточностей, осмислюванні їх причин (взаємо- і самоаналіз). Надання можливості самостійно або за допомогою викладача, інших студентів порівнювати оптимальний результат із критеріями еталона (мети). Використання механізмів "цінування" (позитивного ставлення до успіху студента) та "оцінювання" (виставлення оцінок, поурочного бала, рейтингових оцінок) не тільки кінцевого результату, а й процесу навчання.

І найважливіше - визнання самотності та унікальності кожного студента. Основний задум особистісно-орієнтованого заняття в тому, щоб розкрити зміст індивідуального досвіду студента, порівняти його з набутиим.

Підсумковий контроль виконання завдань з живопису здійснюється у формі екзамену-перегляду після закінчення кожного семестру у всіх групах цикловою комісією фундаментальних дисциплін та фаховою радою навчального закладу.

Критерії оцінювання навчальних досягнень за семестр.

Методика оцінювання та нарахування балів студентів базується на виконанні ним вимог, що відповідають завданням програми, за 12-ти бальною шкалою.

1. Гармонійне композиційне вирішення на форматі.
2. Передати пропорції та характерних особливостей форми голови натурника.
3. Конструктивне зображення форми , згідно з впливом перспективи у пропорційному співвідношенні.
4. Уміння передавати градаціями тону – форму, об'єм, світло, простір і т.д;
5. Уміння передати світлотіньову характеристику об'єму форми.
6. Уміння використовувати методи узагальнення та деталізації.
8. Уміння користуватися технікою «гризайль» .
9. Виявити плановість за рахунок передачі повітряної перспективи.

Рівні досягнень	За 12-ти бальною системою	Критерії оцінювання
І. Початковий	1	Студент частково відтворює завдання, однозначно його характеризує, демонструє недостатні навички та уміння.
	2	Студент на елементарному рівні демонструє знання і вміння; вміє відтворювати натюрморт на площині, користуючись обмеженими навичками; працює не послідовно.
	3	Студент здатний сприймати та відтворювати окремі фрагменти живопису, володіє незначною частиною матеріалу, користуючись обмеженими навичками.
ІІ. Середній	4	Студент може просто відтворювати завдання

		на середньому рівні, в цілому розуміє задачі. Виконання не задовольняє мінімальні критерії.
	5	Студент демонструє, що вміє користуватись засобами зображення, не відтворює пропорції та тональні відношення. Виконання задовольняє мінімальні критерії.
	6	Студент має достатньо сформоване художнє мислення, але не завжди послідовно та логічно зображує окремі складові малюнку, виявляє знання і розуміння основних положень.
III. Достатній	7	Студент робить несуттєві помилки, порушує послідовність зображення. Малюнок недостатньо цілісний.
	8	Студент робить деякі незначні практичні помилки, усвідомлено «веде» живопис; володіє достатнім рівнем теоретичних і практичних знань; вміє аналізувати форму голови, компоновати її на аркуші, відтворювати об'єкт цілісно.
	9	Студент виявляє достатньо вмінь для відображення об'єкту, але допускає неточності у використанні технічних прийомів живопису; вміє підпорядкувати деталі великій формі. Трапляються поодинокі недоліки в оформленні своїх задумів.
IV. Високий	10	Студент має міцні знання і вміння, але допускає несуттєві неточності у використанні спеціальних знань та навичок; вміє аналізувати об'єкт та відтворювати його на полотні за законами повітряної перспективи, будувати форму голови людини, передавати градаціями тону – форму, об'єм, світло, простір

		і т.д;
	11	Студент володіє високим рівнем теоретичних знань і вміє користуватись ними на практиці; вміє аналізувати форму голови натурника та відтворювати її на площині за законами лінійної та повітряної перспективи, передає градаціями тону – форму, об'єм, світло, простір і т.д;
	12	Студент має міцні ґрунтовні знання і вміння матеріалу у межах програми, здатний систематизувати, узагальнювати, свідомо сприймати та відтворювати завдання, має достатньо високий рівень художнього смаку; використовує набуті художні вміння, навички та власні здібності.

ВИСНОВКИ

Підчас занять з живопису особливу увагу слід приділяти розвитку творчого потенціалу студентів, їх фантазії. Від послідовного та методичного ведення дисципліни залежить рівень зростання досвіду та професійності. Найважливіше - визнання самотності та унікальності кожного студента. Основний задум особистісно-орієнтованого заняття в тому, щоб розкрити зміст індивідуального досвіду студента, порівняти його з набутим.

Виконуючи поетапно роботу над етюдом голови людини в техніці «грязайль», студент повинен звернути увагу на різноманітність форм голови людини, характерні особливості портрету, варіативність світло-тіньових співвідношень при моделюванні об'єму, форми тощо. Ілюстративний матеріал допомагає пояснити методичні принципи роботи над портретом.

Для глибшого, осмисленого осягнення взаємодії та співвідношень форми та фону- слід змінювати тло у кожній з наступних постановок, використовувати не тільки світлі, а й темні драпіровки. У деяких постановках із різним освітленням голова моделі сприймається як силует на певному тлі, в інших, — навпаки, постає світлим об'єктом, гармонійно поєднаним з тлом. При виконанні таких різнохарактерних постановочних завдань студенти набувають фаховий досвід. Відомо, що портрет є одним із найбільш непростих жанрів мистецтва. Створення його потребує певних знань побудови голови людини, її анатомії, і, звичайно ж, передачі подібності, схожості, бо інакше вийде зображення людини загалом, а не конкретної особи.

Поступовий перехід від суто навчальних завдань до завдань складніших, більш творчих, з розв'язанням образного вирішення постановки й одночасним засвоєнням прийомів живопису — процес роботи над портретом. У постановках використовуються як жіночі, так і чоловічі моделі різного віку, а

також, за задумом педагога, цікаві елементи одягу, в тому числі національного. В перших постановках голови моделі слід застосовувати не активні за кольором, а нейтральні світлі драпіровки. Освітлення голови має бути виразним. Відповідно до методичної послідовності завдання кожної наступної постановки поступово ускладнюється, причому на всіх етапах роботи. Головною метою програмного курсу є вивчення живої форми та передача її засобами живопису з використанням усіх складових образотворчої мови: композиції, рисунка, тональних, пластичних, просторових співвідношень.

У кінці семестру та впродовж навчального року після закінчення кожного завдання відбувається перегляд та оцінювання студентських робіт викладачами з ґрунтовним аналізом художнього рівня праці студентів. Важливим на даному етапі є усвідомлення ситуації досягнення мети, переживання ситуації успіху, закріплення позитивної мотивації стосовно діяльності-реалізація механізму "цінування". Механізм „цінування”- це вираження педагогом свого позитивного ставлення, задоволення з приводу діяльності студентів і їх результатів. Необхідно відрізняти "цінування" від "оцінювання". Оцінювання передбачає кількісну та якісну (як позитивну так і негативну) оцінку навчальної праці школярів. "Цінування" може бути тільки позитивним, воно передбачає автентичність педагога - відповідність почуттів, які він виявляє, тим почуттям, які реально переживає. Саме "цінування" є основним механізмом культивування системи гуманістичних, соціально-орієнтованих цінностей студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беда Г. Б. Основы изобразительной грамоты. Рисунок, живопись, композиция. 141с., 167-171с.
2. І.Д. Бех Особистісно- орієнтоване навчання. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Бялостоцкий Я., Валицкий М. Европейская живопись в польских собраниях. 1300 – 1800. – Г осударственный издательский институт в Варшаве. Национальная типография в Кракове, 1958. – 589 с.
4. Волков Н. Н. Композиция в живописи. – М. 1977.
4. Горбенко А. А. Акварельная живопись для архитекторов. 58-63с., 66с.
5. Кириченко М. А., Кириченко І. М. Основи образотворчої грамоти: Навчальний посібник. – 2-ге вид., перероб. і доповнене. – К.: Вища школа., 2002. – 190с.: іл.
6. Кулебакин Г. И. Рисунок и основы композиции. – М.: Высшая школа, 1988. - 128с.
7. В.В.Рибалка «Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників»: монографія / В. В. Рибалка; за ред. Г. О. Балла. – К.: 1998. – 160 с.
8. Майорчак Н. Особистісно-орієнтований підхід в організації самостійної роботи студентів / Н. Майорчак // Гуманітарний вісник : зб.наук праць Львівського держ. фін.-екон. ін-ту. – Львів, 2002. – № 2. – с. 54–63.
9. Освітні технології : навч.-метод. посібник / за заг. ред. О. М. Пехоти. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с.
10. Н. Ли Основы учебного академического рисунка: учебник. – М.: Эксмо, 2004. – 480с., ил.

11. Пучков А. С., Триселев А. В. Методика работы над натюрмортом. – М.: Просвещение, 1982.
12. Самин Д. К. 100 великих художников – М.: Вече, 2004. – 480 с
13. Секачева А. В., Чуйкина А. М., Пименова Л. Г. Рисунок и живопись. Учебник для техникумов. 91-95с.
- 14.. Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи психології і педагогіки. Посібник. – К.: Академвидав, 2003. – 502 с.
15. І.С. Якіманська «Особистісно-орієнтоване навчання в сучасній школі». - М.,-1996 р.

